

Використана література:

1. Захаров А. И. Неврозы у детей и подростков: Анамнез, этиология и патогенез / А. Захаров. – Л. : Медицина, 1988. – 248 с.
2. Практическая психология образования : учебное пособие, 4-е издание. / под редакцией И. В. Дубровиной. – СПб. : Питер, 2004. – 592 с.
3. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. / А. Прихожан. – М. : Московский психолого-социальный институт. – Воронеж : Издательство НПО "МОДЭК", 2000. – 304 с.
4. Сидоров К. Р. "Триада риска" и ее связь с состоянием психосоматического здоровья в юности / К. Р. Сидоров // Психологический журнал. – 2006. – Т. 27. – № 6. – С. 81-89.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы возникновения и форм проявления тревожности у старшеклассников в зависимости от типа общеобразовательных учебных заведений.

Annotation

The article is devoted to a problem of rising and manifestation's form of anxiety of high school pupils in dependence with type of school.

УДК 159.9.072:159.923

Портяня О. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛЮ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Особлива увага сучасної психології до стильових властивостей особистості, що характеризують різні сфери її життєдіяльності, обумовлена домінуючою гуманістичною парадигмою, а також особистісно-орієнтованим підходом до вивчення людини, при якому джерелом розвитку особистості виступає її власна активність, зокрема, активність пізнавальна.

Наразі у психології існують численні стильові дослідження життєдіяльності людини, які в сучасному науковому просторі є досить актуальними та затребуваними.

Дослідження стильових феноменів починалися з вивчення стилю життя (Adler, A., 1956; Allport, G. W., та ін.); когнітивних стилів (М. С. Єгорова, 1997; В. А. Колга, 1992; О. І. Палей, 1982; М. О. Холодная, 1992, 2002; І. П. Шкуратова, 1983; Н. Witkin, 1967 і ін.); стилів діяльності (Є. О. Клімов, 1982; В. С. Мерлін, 1980; В. О. Толочек, 1991 і ін.); стилів індивідуальності (Г. А. Берулава, 2001; Т. Я. Решетова, 2003 і ін.). Сучасні дослідники все більше уваги приділяють освітньому процесу, в ході якого розвиваються індивідуальний стиль учіння і стиль навчання (М. О. Холодная, 2002; С. І. Боднар, 2003; R. J. Sternberg, 1991; Б. Лу Ливер, 1995 і ін.), інтегральний індивідуальний стиль учнів (А. В. Глазков, 2006; Т. М. Медведєва, 2010) і т.д. При цьому стиль розглядають як одну з основних умов розвитку людини, її особистості і індивідуальності, тим самим підкреслюючи його розвиваючу функцію (Б. О. Вяткін, 2000).

Мета статті полягає у висвітленні наукових підходів та напрямків досліджень стилю пізнавальної активності особистості у сучасній психології.

Власне поняття "стиль" в психологічному контексті вперше було використано А. Адлером (1927). Згідно з концепцією А. Адлера, цілі, які ставить перед собою людина, та способи, які вона обирає для їх досягнення, і визначають стиль її життя.

Середина 50-х рр. минулого століття означилася використанням поняття стилю для вивчення індивідуальних відмінностей в способах пізнання людиною свого оточення. У роботах ряду американських психологів на перший план виходить дослідження індивідуальних особливостей сприйняття, аналізу, структуризації і категоризації інформації, позначених терміном "когнітивні стилі". Це стало початком етапу когнітивної специфікації у стильових дослідженнях.

У пострадянській науці поняття стилю розроблялося в рамках діяльнісного підходу, при якому даний феномен розглядався як інтегральний результат взаємодії вимог діяльності й індивідуальності людини. Стиль у такому розумінні тлумачився як властивість особистості. Одним із перших дав визначення стилю Б. М. Теплов [7], який аналізував його як спосіб успішного виконання діяльності, що залежить від здібностей людини.

Як інтегральну характеристику особистості розглядає стиль В. С. Мерлін. Спираючись на принципи загальної теорії систем Л. Берталанфі, положення теорії функціональних систем П. К. Анохіна і результати створеної ним школи психологів-однотлумців, В. С. Мерлін висунув і науково обґрунтував теорію інтегральної індивідуальності. За визначенням В. С. Мерліна, інтегральна індивідуальність – це особливий (такий, що виражає індивідуальну своєрідність) характер зв'язку між різними властивостями особистості [4]. При цьому усі властивості інтегральної індивідуальності організовані в динамічні системи і підсистеми і структуровані за ієрархічним принципом: індивідуальні властивості організму (підсистемами

є біохімічна, загальносоматична, нейродинамічна); індивідуальні психічні властивості (підсистемами є темперамент, особистість); соціально-психологічні властивості (підсистемами є спілкування, соціальні ролі та ін.).

Ідеями інтегральності і системного розвитку індивідуальності пронизані праці не лише В. С. Мерліна, але і усіх його учнів і послідовників Є. О. Клімова (1969), В. В. Белоуса (1994, 2005), Б. О. Вяткіна (1992, 2000). Так, Б. О. Вяткін пропонує разом з індивідуальним стилем предметної діяльності і спілкування розглядати стилі, так звані, "провідні" активності. Під цим терміном мається на увазі активність найбільш значуща для розвитку людини на певному віковому етапі, або активність, пов'язана із специфікою діяльності (виробнича, спортивна і т.д.) [1, с. 99]. Стиль активності визначається Б. О. Вяткіним, як системне утворення – багаторівневе і багатокomпонентне, обумовлене певним симптомокомплексом різнорівневих властивостей інтегральної індивідуальності. А дослідження стилів активності дозволяють реалізувати "... більш інтенсивне і глибоке вивчення умов розвитку інтегральної індивідуальності" [1, с. 98].

Дослідження останніх десятиліть засвідчують особливу популярність проблеми стилю, що пов'язано зі зростанням наукової зацікавленості індивідуальними особливостями особистості. В цих дослідженнях відзначається поступове зміщення акценту з вивчення стилів діяльності до стилів активності, що засвідчує новий, більш високий рівень дослідження стильової проблематики.

Так, праці сучасних російських психологів (М. А. Холодная 2002, Г. О. Берулава, 2001; Т. Я. Решетова, 2003, Т. А. Гусева 2009) містять апробовані дані, що засвідчують наявність стильових особливостей пізнавальної активності особистості. Зокрема, виконане в руслі теорії інтегральної індивідуальності дослідження Т. Я. Решетової [6], висвітлює стильові аспекти психічної активності суб'єкта в сукупності комунікативної, пізнавальної і творчої активності. Серед визначальних характеристик видів психічної активності автор вказує спрямованість, міру відкритості, рефлексивність т.д.

Належність когнітивного стилю до пізнавальної сфери відзначають багато науковців, які займаються розробкою стильової проблематики. Так, проблематика когнітивних стилів знайшла своє відображення в інтегральному дослідженні стилів активності Л. Я. Дорфмана [3]. У концепції автора відображено взаємодію когнітивного стилю, який належить до індивідуальних стилів активності, з індивідуальним стилем діяльності, що входить до екологічних стилів.

В. А. Моросанова [5], досліджуючи довільну активність особистості, виділяє дві форми індивідуального стилю – стиль активності й стиль саморегуляції. Ці стилі взаємопов'язані у процесі взаємодії людини з навколишньою дійсністю: людина – саморегуляція активності – реалізація активності – дійсність. Стиль саморегуляції відображає індивідуальні особливості системи саморегуляції людини, що стійко проявляються у різних видах довільної активності, у поведінці й практичній діяльності особистості. Ця теорія наводить на думку, що когнітивний стиль має безпосереднє відношення до регуляції пізнавальної активності особистості й знаходиться у взаємостосунках зі стилем саморегуляції особистості у структурі індивідуального стилю діяльності.

У дослідженні Т. А. Гусевої [2] ґрунтовно розкрито поняття "стиль пізнавальної активності". В результаті системно-стильового дослідження пізнавальної активності автором позначені ключові характеристики і визначені стилі, що відповідають динамічній структурі пізнавальної активності. Науковець обґрунтовує наявність стилів пізнавальної активності залежно від вираженості її структурних компонентів (потенційного, регуляторного, динамічного, результативного, рефлексивного).

Висновки. Переважна більшість стильових досліджень у психології здійснено з урахуванням системного підходу у вивченні індивідуальності, який яскраво представлений в теорії інтегральної індивідуальності та когнітивної специфікації. У такому контексті найважливішу опосередковуючу роль між різними рівнями індивідуальності відіграє саме стиль. Водночас, різноманіття і неоднозначність дослідницьких пошуків місця стилю в особистісній організації суб'єкта доводять необхідність подальшого розгляду проблеми стильових особливостей особистості, що й стане перспективним напрямком наших подальших досліджень.

Використана література:

1. Вяткин Б. А. Лекции по психологии интегральной индивидуальности человека [Текст] / Б. А. Вяткин. – Перм. гос. пед. ун-т. – Пермь, 2000. – 179 с.
2. Гусева Т. А. Стили познавательной активности личности студентов [Текст] : дис. ... доктора психол. наук: 19.00.01 / Т. А. Гусева. – Новосибирск, 2009. – 518 с.
3. Дорфман Л. Я. Индивидуальный эмоциональный стиль / Л. Я. Дорфман // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 88-95.
4. Мерлин В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности [Текст] / В. С. Мерлин. – М. : Педагогика, 1986. – 256 с.
5. Моросанова В. И. Стилевые особенности саморегулирования личности / В. И. Моросанова // Вопросы психологии. – 1991. – № 1. – С. 121-127.
6. Решетова Т. Я. Стилевые характеристики психической активности субъекта [Текст] : авторефер. дис. ... доктора психол. наук / Т. Я. Решетова. [Науч.-образоват. Центр РАО]. – Сочи, 2003. – 43 с.
7. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий [Текст] / Б. М. Теплов. – М., 1961. – 536 с.

Аннотация

В статье отражены основные направления исследований стиля познавательной активности личности в современной психологии. Проанализированы теоретические подходы к проблеме стилевых психологических исследований. Обобщен опыт исследований, выполненных в контексте теорий интегральной индивидуальности и когнитивной спецификации.

Annotation

In the article the basic directions of the researches of cognitive activity style of personality in modern psychology have been reflected. The theoretical approaches to the problem of stylish psychological researches have been analyzed. The experience of the researches which had been executed in the context of theories of integral individuality and cognitive specification has been generalized.

УДК 81:1(470+571)"18/19"

Свищо В. Ю.

ФІЛОСОФІЯ МОВИ Д. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО

Дмитро Миколайович Овсянико-Куликовський (1853–1920) – український культуролог, філософ, літературознавець і лінгвіст, учень О. Потебні, почесний член Петербурзької Академії наук (1907), автор багатьох праць, присвячених творчості письменників-класиків XIX ст., які увійшли до монументальної "Історії російської інтелігенції", професор Казанського, Новоросійського, Санкт-Петербурзького і Харківського університетів.

Творчість Д. Овсянико-Куликовського завжди викликала великий інтерес як у його сучасників, так і в дослідників нашого часу. Наприкінці XIX ст. його доробок став предметом дослідження таких вчених, як А. Ветухова, А. Горнфельд, Т. Райнова. Далі за хронологією були С. Ольденбург, П. Сакулін, М. Анікін. У радянський період проблемою визначення впливу вченого на інтелігенцію кінця XIX – початку XX століть займалися М. Бойко, І. Ілюхін, Ю. Манн, М. Осьмаков та ін. З початком нової сторінки Української державності творча діяльність Д. Овсянико-Куликовського привертає увагу таких українських дослідників, як Я. Грицак, І. Гуржій, О. Ладиґа, О. Реєнт, В. Сарбей, Л. Чувпило. Актуальними у вивченні наукової спадщини Д. Овсянико-Куликовського є дослідження таких російських вчених як Н. Безлепкін, В. Крутоус та Н. Нікітіна.

Після закінчення Сімферопольської гімназії Д. Овсянико-Куликовський у 1871 році вступив на історико-філологічний факультет Петербурзького університету, але через два роки за станом здоров'я, перенісши тиф у важкій формі, вимушений був переїхати до Одеси і продовжувати освіту в Новоросійському університеті. Тут він зближується з діячами українського національного руху і був навіть прийнятий до одеської Громади, але при цьому завжди прагнув зберегти незалежність думок і уникав крайнощів. У 1876 році Д. Овсянико-Куликовський потоваришував із відомим українським суспільним діячем і літератором М. Драгомановим.

Восени 1876 року Д. Овсянико-Куликовський повернувся до Петербурга, щоб вступити до університету вільним слухачем. У 1877 році він, для підготовки до захисту дисертації, виїхав за кордон. Мешкаючи в Женеві, Парижі, Празі він зустрічався з російськими емігрантами, із студентами, а також із Г. Лопатиним, Н. Цакні та П. Чайковським. Але найміцніші зв'язки підтримував з М. Драгомановим, одним із перших російських пропагандистів марксизму Н. Зібером та з революціонером-народником П. Лавровим.

Повернувшись у 1882 році на батьківщину, молодий вчений захистив у Московському університеті свою роботу "Розбір ведійського міфу про сокола, що приніс квітку Сомі, у зв'язку з концепцією мови й екстазу", і отримав звання приват-доцента з індо-іранської філології.

Д. Овсянико-Куликовський – учень та послідовник О. Потебні, який належав до психологічного напрямку у мовознавстві (праця "Про значення наукового мовознавства для психології думки", 1901). Тому нам слід з'ясувати питання впливу О. Потебні на Д. Овсянико-Куликовського, щоб зрозуміти, як формувалися наукові пошуки вченого. Доцільним буде визначити чи дійсно О. Потебня вплинув на визначення напрямку наукових пошуків свого учня. О. Потебня зробив надзвичайно великий внесок у формування Д. Овсянико-Куликовського, як дослідника лінгвістичних та літературознавчих проблем. Подібно до свого вчителя, Д. М. Овсянико-Куликовський повністю заглибився у вивчення лінгвістичних проблем, але не втрачав інтерес до питань психології, художнього мислення, творчості письменників.

Д. Овсянико-Куликовський відстоював принцип навчання дітей у народних школах рідною мовою, право кожного народу на вільний розвиток ("Психологія національності", 1922). Йому також належать праці "Мова та мистецтво" (1896), "Синтаксичні спостереження" (1899), "Синтаксис російської мови" (1919) та інші.

У літературознавстві його цікавили, в першу чергу, психологічні дослідження творчості видатних письменників та поетів. Із середини 90-х рр. виходить низка публікацій Д. Овсянико-Куликовського, присвячених творчості М. Гоголя, О. Пушкіна, Л. Толстого, І. Тургенєва, статті про лірику, як особливий